

Els casals d'estiu a la ciutat de Girona durant els primers anys de franquisme

PERE SOLER-MASÓ

L'ACCIÓ EDUCADORA EN EL MARC DEL TEMPS LLIURE

L'educació en el lleure, entesa com un àmbit d'intervenció i reflexió educativa, amb projectes, programes i serveis específics, és un concepte relativament recent. Es pot situar el seu naixement, pel que fa al context català i també espanyol, entre els anys 1960 i 1970, tot i que moltes de les iniciatives que s'hi identifiquen ja existien des dels primers anys del segle xx, amb les colònies escolars, l'escoltisme, les iniciatives d'atenció a infants i joves per part de l'Església, o les propostes de diferents grups excursionistes.

En aquest escenari, a la ciutat de Girona el 1916 tenen lloc les primeres colònies escolars promogudes des de l'Ajuntament. L'any següent, el 1917, s'inicia l'experiència del que més endavant es coneixerà amb el nom de «casals d'estiu». L'escoltisme, que neix el 1906, té a Girona l'any 1925 una primera experiència sense massa èxit. L'excursionisme també arrela a la ciutat el 1919 amb la creació del GEiEG (Grup Excursionista i Esportiu Gironí) i en aquests anys també es troben les cantines escolars i les noves construccions escolars, que responen al corrent amb finalitat sanitària i assistencial, però també amb un important impacte educatiu.

Totes aquestes propostes són portades per persones convençudes de la importància i la capacitat transformadora que pot tenir l'educació en el temps lliure, a través del joc, la vida quotidiana, les sortides a l'aire lliure, la descoberta i el contacte amb la natura i el treball en grup. Els mestres per un costat i els seminaristes per un altre, seran els principals responsables d'aquestes iniciatives i posaran en pràctica molts dels principis de l'Escola Nova i la pedagogia activa que es proposen i difonen en aquests primers anys del segle xx.

La pedagogia del segle xx s'ha escrit majoritàriament des de l'escola però val la pena dir que molts dels grans educadors d'aquest segle (entre d'altres, pel que fa

al context català, Artur Martorell, Pere Vergés, Josep Maria Batista, Cassià Costal, Narcís Masó o Joaquim Franch) han assajat la seva pedagogia fora d'aquest marc educatiu, precisament en lleure infantil i juvenil, i han nodrit aquest àmbit de grans pràctiques i experiències educatives. Podem afirmar, doncs, que moltes de les experiències del que avui entenem com a educació en el lleure tenen un paper important en la història de l'educació del nostre país.

El franquisme serà un fre per a l'empenta que portaven aquestes iniciatives educatives. Suposarà també un retrocés i passaran molts anys per poder tornar a veure experiències equivalents. La represa és molt lenta i sovint s'ha de fer d'amagat o en nom de l'acció catòlica de l'Església, única institució que té un marge de llibertat per part del règim franquista per portar a terme accions i propostes educatives més enllà de la tasca estrictament escolar.

EL NAIXEMENT I EXPANSIÓ DELS CASALS D'ESTIU (1917-1936)

Els casals d'estiu neixen a la ciutat de Girona l'any 1917. Tot i que la finalitat assistencial també hi és present, la intencionalitat principal és catequètica. L'ensenyament del catecisme és en aquests anys un tema debatut i de preocupació. El bisbat de Girona tracta aquest tema en diferents ocasions a través del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona* (BOEOG). L'any 1916 a través d'aquestes planes es recorda als rectors l'obligació d'ensenyar catecisme encara que ja es faci a l'escola. Igualment «...no excusa la poca asistencia de los niños y la indiferencia de los padres: a ello debe oponerse el celo, la constancia y la habilidad del Párroco en hacer el Catecismo agradable a los niños».¹ De la mateixa manera, no es veu bé que durant el període de vacances escolars es deixi de fer catecisme,² en tot cas, s'especifica que és el rector qui pot fer vacances, però no la parròquia. L'agost d'aquest mateix any 1917 en el butlletí esmentat es dona a conèixer que hi ha rectors que en benefici de la catequesi han decidit desplaçar-se ells mateixos al poble —quan l'església està apartada— i aprofitar l'acabament de les classes de la tarda per fer la seva ensenyança tot seguit en els mateixos locals de l'escola. S'aplaudeix aquesta iniciativa i es recorda la importància de preparar bé les sessions tot advertint que «esta preparación no ha de limitarse a la instrucción del entendimiento, sino que deben abundar las exhortaciones a la voluntad [...]. La catequesis tiende a formar a todo el hombre, y por lo tanto no solo a la inteligencia, sino también a la voluntad; ha de procurarse, hasta ciertos límites, alguna expansión a los niños durante las lecciones y explicaciones, pues no debemos olvidar que los niños son niños...».³

1. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona*, núm. 20, 27 d'octubre de 1916, p. 483.

2. *BOEOG*, núm. 2, 1 de febrer de 1917, p. 60-64.

3. *BOEOG*, núm. 17, 29 d'agost de 1917, p. 400.

La idea que la catequesi ha de ser atractiva i ha de facilitar l'esbarjo i l'expansió dels nens arrela en el bisbat de Girona i és la que provoca que l'estiu del 1917 Jaume Moret reuneixi alguns nens a l'antiga casa rectoral de la Catedral i creï l'Obra dels nens de Jesús i fills de Maria Immaculada amb la intenció d'entretenir els nens que ronden pels carrers perquè no hi ha escola, tot recollint-los, apartant-los dels perills i, donar-los algunes lliçons de conducta. El mateix Jaume Moret ho explica amb aquestes paraules: «Fer bé als nens, ensenyant-los a ésser homes de bé, útils a l'Església, a la Pàtria, a si mateixos, a llurs famílies i a la societat en general».⁴

La iniciativa té èxit i s'hi afegeixen dos seminaristes més: Ramon Serra i Evarist Feliu, de tal manera que decideixen continuar durant el curs escolar. Després d'alguns canvis de nom, l'obra passa a dir-se Nens del Casal Gironí i es trasllada al Seminari Menor de Girona. L'any 1922 Jaume Moret s'ordena sacerdot. Aquest mateix any el seminarista Ramon Serra marxa a les missions i queda al davant de l'obra el seminarista Evarist Feliu que solament pot fer casal durant les vacances d'estiu. És en aquest moment que l'obra adopta el nom definitiu de Casal d'Estiu i concreta el seu objectiu en agrupar els nens durant l'estiu, per ajudar-los en la seva vida cristiana de vacances.

Els seminaristes passen a recollir els nens pels carrers de Girona fent diferents itineraris cada un. S'adreça a tots els nens de la ciutat entre els 6 i els 14 anys i no es demana cap tipus de paga. A mesura que els nens s'afegeixen a la rua, es forma una llarga fila de dos, presidida per una bandera blanca i blava i un xai amb cintes i picarols que se sorteja en acabar l'estiu. D'aquesta manera s'intenta atraure els nens i donar a conèixer l'obra dels casals d'estiu tot proporcionant una imatge d'organització i seriositat.

A partir del 1922 Evarist Feliu passa a ser el director dels casals d'estiu fins a l'any 1936, amb una gran acollida i popularitat. Es porta a terme al seminari i la Diputació de Girona la subvenciona, donant així suport a la seva actuació. L'obra s'estén més enllà de la ciutat de Girona. El 1923 ja hi ha experiències a Banyoles i poc després també a Canet de Mar.

Mossèn Joan Piera⁵ ens explica l'horari i les activitats dels casals d'estiu de finals dels anys vint, quan ell estava de seminarista al costat de mossèn Evarist Feliu:

4. FEDERACIÓ DIOCESANA DE CASALS, *Casal d'estiu. Mètode: Mística, organització i tècniques*, Girona, Multicòpia d'ús privat, irona, 1959, p. 141.

5. Mossèn Joan Piera l'any 1928 entra a formar part com a casalista a l'edat de 17 anys. Hi està fins al 1933, quan passa a ser consiliari de la FJC i és enviat al Collell. Esdevé un íntim amic de mossèn Evarist Feliu.

Es feien activitats des del matí al vespre. Els seminaristes es llevaven a les 7. Pregària comunitària amb mossèn Evarist Feliu, missa, comunió i esmorzar. Després neteja i cap a les 9 del matí passàvem a recollir els nens per les cases. Cada un dels cinc seminaristes feia un itinerari concret. A mesura que els infants s'afegien s'anaven format llargues fileres de dos cap al seminari.

Un cop arribats tots al seminari es feien jocs en el pati i després classes de repàs i explicació catequètica. Al matí també es feia la visita al Santíssim Sagrament i passeigs (sovint a la Devesa), jocs... Malgrat que es fessin classes de repàs, aquestes eren de més a més, per ocupar el temps. El casal no era per fer classes. Era per formar els nens. Després, s'acompanyaven a casa. Llavors els seminaristes tornàvem al seminari, dinàvem i feiem migdiada.

A les 3 de la tarda es repetia el programa del matí, però la passejada es feia cap als afores de la ciutat (Sant Daniel...). Al vespre, després de les diapositives formadores, s'acompanyava als nens al seu domicili.⁶

El mateix mossèn Feliu, com a director del casal, és qui forma els seminaristes per actuar davant dels nens. No hi ha un plantejament pedagògic explicat conegut.⁷ La formació es realitza, doncs, a partir de l'exemple i l'aprenentatge en l'acció, davant els nens del casal i al costat de mossèn Feliu. La intenció és proporcionar un ambient amb més llibertat que a l'escola, però, malgrat tot, hi ha una bona dosi de disciplina incentivada per un sistema competitiu de puntuació que premia els més obedients i aplicats.

A part dels casals d'estiu l'obra s'amplia amb la modalitat de casal d'hivern durant les vacances de Nadal i els diumenges de la resta de l'any escolar. A partir de finals dels anys vint hi ha també constància de la vigilància formada per grups d'unes 20-30 nenes procedents totes de les Benjamins i Aspirants de l'Acció Catòlica Femenina. Es tracta d'una modalitat de casals d'estiu per a nenes impulsada per mossèn Narcís Busquets.

En la II República els casals s'escampen per molts pobles del bisbat de Girona. L'any 1933 el casal de Girona, que encara es fa al seminari menor, arriba a acollir ja més de 450 infants entre la població gironina. Els nens segueixen essent de tot tipus i amb edats molt variades, des dels 5-6 anys fins als 14. Malgrat tot, l'obra s'adreça sobretot a nens de famílies pobres perquè són els que necessiten més que algú els aculli durant l'estiu. Aquest mateix any, hi ha constància d'una trobada conjunta de casals d'estiu del bisbat al Santuari del Collell amb un total aproximat de 1.000 infants i 300 acompanyants procedents de Girona, Figueres, Peralada, Garriguella, etc. Es pot dir que amb anterioritat al desastre de la Guerra Civil hi ha

6. Entrevista realitzada a mossèn Joan Piera el dia 12 de novembre del 1993.

7. Segons la mateixa entrevista a mossèn Joan Piera, el 12 de novembre de 1993, hi ha un llibre al qual Mn. Evarist Feliu recorria sovint. Es tracta d'un llibre del pedagog Andrés Manjón, fundador de les *Escuelas del Ave María*, catalogades per alguns com a experiències d'Escoles Noves.

casals, a més de Girona, en moltes de les poblacions d'aquest bisbat amb una clara funció formadora i catequètica: «Esbarjo, formació i educació en les diades estiuenques [...] tancades les aules quedaran gairebé tots al baf del carrer, el qual és l'enemic més verinós de la seva formació... Heus aquí, doncs, que llancem un nou programa per enguany, orientat tot ell a l'educació i esplai del jovent sense descuidar de cap manera la part espiritual...».⁸

El mateix casal que acull els infants en aquest temps lliure, es converteix en nucli irradiador de grups d'infants especialitzats en diferents activitats. Més endavant algunes de les seccions formades a partir del casal esdevindran grups de minyons de muntanya, cantaires, equips de futbol, de gimnàstica, etc. En aquest sentit, els casals d'estiu representen un espai de preparació i captació dels nois més grans per ingressar a les files de les organitzacions d'Acció Catòlica.

El responsable dels casals a Girona segueix essent mossèn Evarist Feliu fins al 1936, any en què les incidències bèl·liques fan que s'hagi de suspendre. Malgrat tot, l'aplec de casals que el 1936 es fa a Figueres acull uns 1.500 infants. Els casals d'estiu se suspelen durant tot el període bèl·lic i no es fa cap intent de represa fins acabat el conflicte.

ELS CASALS D'ESTIU EN EL PRIMER FRANQUISME

El franquisme suposarà un retrocés en totes les propostes educatives, també en el temps lliure. La major part de les iniciatives es deixen de fer. El règim que s'imposa només permet experiències enquadrades en els principis del nacional catolicisme. En aquest sentit, els casals d'estiu es troben en una situació favorable, ja que al tractar-se d'una obra de l'Església amb una clara finalitat pietosa, poden reprendre fàcilment la seva activitat.

L'INTENT DE REPRESA COM A HOGAR DE VERANO PARA NIÑOS (1940-1941)

L'intent de represa té lloc l'any 1940 a Girona⁹ de la mà de mossèn Eduard Puigbert, guiat per mossèn Evarist Feliu i acompanyat per Genové i Canal. Pren el nom de «Hogar de Verano para Niños». És possible que davant la situació de dictadura i d'imposició es cregui convenient traduir directament el nom de «Casal d'Estiu» per «Hogar de Verano». El casal tindrà lloc en uns locals del Col·legi Verd

8. *La Veu de l'Empordà*, núm. 1499, 1 de juliol del 1933, p. 4. Noteu que ja s'utilitza la paraula *esplai* per definir el mètode del casal d'estiu. Més endavant aquesta paraula acollirà tota una manera de fer en el temps lliure i adquireix sentit propi.

9. El mateix any 1940 mossèn Gumersind Palahí inicia una experiència semblant a Figueres. Més endavant, el 1942, es posa en funcionament també el casal d'Olot i el 1947 fa el mateix el casal d'Anglès.

durant un mes i mig, a les tardes d'estiu. L'any següent, el 1941, l'Hogar de Verano torna a obrir-se, però aquesta vegada els locals són a l'Ateneu. El responsable continua essent mossèn Eduard Puigbert. L'any següent, el 1942, mossèn Eduard Puigbert és destinat de vicari a Blanes i l'obra se suspèn. Ja no hi ha Hogar de Verano a Girona.

L'Hogar de Verano para Niños té un marcat caire catequètic. Insisteix molt en el fet de no deixar de banda la formació durant les vacances d'estiu. Per això la premsa de l'època¹⁰ recomana «no interrumpir la esmerada y cristiana educació que reciben en sus respectivos colegios». Aquesta obra es defineix com «una empresa verdaderamente social y apostólica que viene a llenar un vacío en la acción integral de formar y educar a los niños sustrayéndolos de los peligros de la calle sin que ellos sientan la nostalgia de ese vagabundeo que tanto deforma sus tiernas almas».

El carrer continua essent vist com un agent negatiu per a la formació dels infants. En els primers anys del franquisme s'accentua aquesta negativitat, i s'arriba a dir que «la calle no solo es una mala escuela, sino que podemos decir que es la anti-escuela por antonomasia; en la calle se pierde lo que en la escuela se ha adquirido».¹¹ L'Hogar de Verano parteix, doncs, d'aquesta concepció i s'entén com un lloc de vigilància per als nens i preservació dels mals del carrer. Hi prevalen els principis religiosos i l'obediència al sistema que s'acaba d'instaurar a Espanya.

L'Hogar de Verano obre les tardes de 4 a 7, no només a l'estiu, sinó que també funciona alguns dies festius amb horaris especials. L'activitat que s'hi realitza manté la continuïtat de la disciplina escolar a partir de lliçons i exercicis de repàs. L'ensenyança de la religió i els exercicis d'educació física hi són també presents combinats, dins les possibilitats del moment, amb jocs i diversió. La celebració de festes és un dels actes més esperats en aquest casal. Festes com la de Sant Jaume —que serveix per inaugurar el curs de casal—, la festa de la Mare de Déu del Tura —que serveix com a cloenda—, o la festa de la Mare de Déu d'agost —amb la celebració de la festa major del casal. Les projeccions de pel·lícules instructives i moralitzadores són una de les estratègies educatives més emprades, juntament amb les excursions a peu i amb cotxe. Les despeses que es generen a patir del funcionament i la realització de totes aquestes activitats es cobreixen amb els donatius que fan els pares i ciutadans de Girona.

Aquest casal s'adreça a nens de 7 a 14 anys que viuen en famílies que no poden fer-se'n càrrec, ja sigui per raons de treball, o bé perquè no poden tenir tot el dia els nens tancats a casa. Davant la inconveniència de deixar-los anar sols pel carrer,

10. «Las vacaciones de la niñez», *El Pirineo*, any 3, núm. 526, 22 de juliol de 1941.

11. Ídem.

l'Hogar de Verano els proposa un lloc d'esbarjo i formació. No s'admeten nens més petits de set anys per «la manca d'ús de raó» i la impossibilitat de realitzar amb ells el treball educatiu en la fe que el casal els proposa. Des dels primers dies de l'estiu del 1940 l'obra de l'Hogar de Verano de Girona acull una seixantena de nens que mantindrà al llarg d'aquest estiu i també l'estiu següent fins a la seva desaparició el 1941.

LA REPRESA DELS CASALS D'ESTIU EN EL FRANQUISME (1948-1959)

L'any 1948 mossèn Josep M. Noguer reprèn de nou el Casal d'Estiu —encara anomenat per alguns Hogar de Verano—, al Grup Escolar Lorenzana cedit per l'Ajuntament de Girona. Les escoles nacionals són els llocs on més s'instal·laran els casals en aquesta represa, sempre amb el consentiment dels mestres i el permís de Madrid.¹² L'Associació de Pares de Família d'Acció Catòlica n'assumeix la responsabilitat a través del Secretariado de Familia y Moralidad. L'any 1951 i 1952, segons una notícia en el diari *Los Sitios de Gerona*,¹³ se sap que a la ciutat de Girona hi ha Casal de Verano en els locals cedits pels Germans de la Doctrina Cristiana.¹⁴

En aquesta segona represa els personatges claus són mossèn Josep M. Nogué, consiliari de l'Associación de Padres de Familia de Acción Católica, el mestre J. M. Bordas, com a president de la mateixa associació i també mossèn Eduard Puigbert, que encara figura com a director d'aquest Casal amb mossèn Alfons Nogareda com a subdirector. Alguns dels seminaristes d'aquesta etapa són: Massot, Puigdevall, Andreu Bachs, Mallorquí, Jordi Bachs, Vilarrasa i Sureda. Altres noms que apareixen el 1949 són: mossèn Lluís Canalies, mossèn Alfons Riera i mossèn Salvador Jué, entre altres.

Els casals d'aquests anys continuen tenint una important funció moralitzadora y catequètica: «...los niños encuentran sana diversión, a la par que una formación cultural y religiosa ejemplares. Con las prácticas religiosas alternan sus juegos, excursiones y todo ello en medio de la alegría propia de la edad de los niños que a dicho Hogar concurren, alejándose así de los peligros que traen para

12. A partir d'aquest any 1948 l'obra s'escampa a altres indrets del bisbat: Banyoles, Santa Coloma de Farners, Arbúcies, Cassà de la Selva, Lloret de Mar, Amer, Blanes, Verges, Sant Joan les Fonts, Maià, Pontós, les Preses, etc., i el 1955 també els casals actuen a: Anglès, Banyoles, Besalú, Breda, Cadaqués, Castelló d'Empúries, Colomers, Figueres, la Bisbal, Olot, Palafrugell, Torroella de Montgrí i Tossa de Mar (Bach, 1955).

13. «El Casal de Verano abre sus puertas», *Los Sitios de Gerona*, 20 de juliol de 1952, p. 3.

14. Segons consta en un document de l'Arxiu Històric de Girona, l'any 1951 es realitza també un casal de nenes en el Grup Escolar José Antonio. Pel que fa a casals femenins només hem trobat aquesta notícia. AHG, Fons de l'Administració Local. Diputació Educació i Cultura, lligall 2786.

el cuerpo y para el alma el vagar todo el día por las calles».¹⁵ A poc a poc, però, s'anirà eixamplant la finalitat dels casals no solament atenen la preservació dels infants durant les vacances, sinó també amb el propòsit de proporcionar un estiu diferent a tots aquells nens que per les condicions econòmiques de la seva família no poden sortir de vacances. D'aquesta manera es comença a entreveure una finalitat lúdica, d'esbarjo, ben diferent del treball escolar.

L'any 1955 els casals d'estiu com a obra de caire diocesà veuen la necessitat d'aprofundir en el mètode i donar a conèixer les tècniques casalistes. Amb aquest propòsit els mateixos casalistes realitzen algunes publicacions des del seminari, i és així com aquest any apareix la primera publicació multicopiada, que tenim constància, sobre casals d'estiu, obra de mossèn Pere Bach amb el títol *Casal d'Estiu*. Aquesta obra aporta un recull d'experiències i orientacions dels casals d'aquest temps per ajudar als casalistes que comencen. Es tracta d'un material amb voluntat pedagògica i de guia als futurs casalistes. Serveixi d'exemple l'índex general de l'obra:

Introducció (Necessitat i origen dels casals)
Nocions (Definició, finalitat i ambient)
I Part: organització física i moral del casal
II Part: activitat ordinària
III Part: activitat extraordinària
IV Part: Material pedagògic
V Part: Consells
Apèndix

Els mateixos seminaristes són els impressors a partir d'una multicopista del seminari. És precisament a través d'aquesta obra, fonamentalment, que avui sabem quins eren els plantejaments i les activitats de bona part dels casals d'aquests anys. Se sap que l'horari del casal s'amplia. Obre les portes des de les 9.30 fins a les 12.15 del migdia. A les 9.30 hi ha la missa voluntària, de manera que si els nens volen, poden presentar-se a les 10, que és quan comença estrictament el casal. A la tarda l'horari és des de les 4 a les 8. Les activitats bàsicament són les mateixes que es realitzaven l'any 1941. Malgrat tot, cada casal té el seu propi ritme de funcionament. Pel que fa al casal d'estiu de la ciutat de Girona, l'any 1955 segueix el següent horari:

Matí
 9.30 h- Missa voluntària.
 10 h- Entrada.

15. «Hogar de Verano para niños», *Los Sitios de Gerona*, 6 d'agost de 1948, p. 2.

10.30 h- Gimnàstica.
 10.45 h- Jocs.
 12 h- Sessió recreativa, cants i aventures.
 12.30 h- Sortida.

Tarda

16 h- Entrada.
 16.30 h- Treball d'estiu.
 17.15 h- Berenar i jocs.
 18 h- Visita al S.S.
 18.30 h- Jocs en el camp de futbol.
 19.45 h- Sortida.

Hi ha una similitud entre les activitats dels diferents casals. Això ens permet agrupar aquestes activitats en tres grans blocs:

a) Activitats adreçades a la formació moral i religiosa: en els casals d'estiu d'aquests anys es dona molta importància a la disciplina i l'ordre. Els nens cada dia passen pel carrer «limpios, aseados muchos de ellos modestos, todos pulcros». La formació religiosa és un dels aspectes més importants i valorats pels responsables del casal. Una de les activitats per excel·lència en tot casal segueix essent la visita al Santíssim. Mossèn Pere Bach ens explica com s'ha de fer:

La visita ha de ser curta, viva i adequada. Al entrar [*sic*] exigir el més gran ordre i silenci absolut. Una oracioneta, si pot ser la mateixa i que la repeteixin [*sic*] en veu alta. Una explicació d'un fet històric amb una conseqüència pràctica. Els tres o sis parenostres, amb una intenció pròpia i cantant alguna jaculatoria i despedir-se de la Verge, amb el res de les tres avemaries i marchar [*sic*] tot cantant.¹⁶

La formació moral i religiosa també se cerca a través de les explicacions del catecisme. Aquestes s'han de fer de manera viva i amb exemples. Per això es recomana el manual de Daniel Llorente titulat *Catecismo explicado con gráficos y ejemplos*. Per ajudar en aquesta tasca el casal fa ús de determinades tècniques que en aquest temps s'aniran imposant gràcies a la creació de la *Distribuidora Diocesana de Filmínes*, obra d'Albert Vidal. A través de les diapositives es fa una important tasca de formació, tant en els casals d'estiu com en activitats catequístiques del moment. Aquestes diapositives són projectades també en el cinema. Els diumenges no hi ha casal en sentit estricte, però se'ls ofereix una missa dialogada i explicada pensant en nens del casal. A la tarda hi ha catecisme i després futbol o una excursió.

16. BACH, Mossèn P., *Casal d'estiu*, Girona, Document inèdit multicopiat al Seminari de Girona, 1955, s/p.

b) Activitats adreçades a la formació intel·lectual: el casal d'aquest període manifesta clarament que no pretén impartir nous continguts, però sí que vol contribuir a evitar que es perdi el que s'ha après durant el curs escolar. Per això es demana que cada dia hi hagi una explicació formativa sobre aspectes que interessin als infants: geografia, història, invents moderns, etc. Han de ser, segons expliquen, explicacions curtes, senzilles i atractives. Es recomana que aquestes sessions no superin la mitja hora d'explicacions. Pel que fa al treball més escolar, alguns nens tenen «deber de verano». Aquests poden aprofitar algunes estones del casal per realitzar-lo. Als que no tenen deures, se'ls proposa fer un *Quadern de Casal* amb càlcul, problemes, còpies, dibuix, etc.

c) Activitats adreçades a la formació física: «El deporte se practica con la moderación que la higiene prescribe». Aquesta moderació exigeix combinar-lo amb les excursions i les sortides. La formació física no ha d'ocupar massa temps. Mossèn Pere Bach proposa que es facin cada dia de 10 a 15 minuts de gimnàstica, sense deixar-ho mai.¹⁷

Totes aquestes activitats del casal no s'improvisen. Hi ha una acurada planificació que assenyalava cada dia la feina a fer i cada hora l'activitat a realitzar. Les activitats de formació es combinen amb estones d'esbarjo, de lectura lliure i cant. La participació i implicació dels nens en el casal s'assegura a partir del quadre d'honor que es realitza en funció de l'assistència i el comportament dels alumnes en els diferents actes, sobretot en la Santa Missa. Cada dia es passa llista i es configuren butlletins d'assistència quinzenals que cada nen ha de lliurar al seu pare per tal que els signi i es puguin retornar al casal el dilluns següent. Això permet portar un control de l'assistència dels fills i es veu també com una manera d'implicar els pares en la vida del casal, ja que, a més, darrere d'aquest butlletí d'assistència s'hi adjunten unes qüestions pensant en el procés formatiu dels infants. Aquest qüestionari facilita una informació vàlida als seminaristes sobre l'actitud dels nens fora del casal. Algunes de les qüestions que hi figuren són:

- a) ¿Asiste al Casal su hijo con gusto?
- b) ¿Al salir del Casal viene a casa inmediatamente?
- c) ¿Presenta cada día la asistencia?
- d) ¿Se porta algo mejor su hijo desde que asiste al Casal?
- e) ¿Es diligente en ayudar a sus padres?
- f) Otras observaciones.

17. Mossèn Pere Bach en la seva obra presenta una sèrie de dibuixos que mostren alguns dels exercicis que es poden fer en els casals d'estiu. Vegeu BACH, Mossèn Pere, 1955, *op. cit.* De la mateixa manera, recomana uns llibres per tal de treballar adequadament aquesta formació.

En cada casal, la figura del director és essencial, fins al punt que es recomana que la persona que ocupi aquest càrrec no tingui cap secció de nens a les seves ordres i pugui dedicar-se plenament al bon funcionament de tot el casal. Pel que fa a les característiques del personal que hi treballa, mossèn Pere Bach dona alguns consells, tot il·lustrant la pedagogia que hi ha en la pràctica dels casals d'aquest període: «Estar sempre alegres, donar-se, aplicar càstigs instructius i no destructius, no enfadar-se mai, aplicar una disciplina forta i suau, no fer mai diferències, no pegar mai, etc.».¹⁸

La disciplina es considera important i per això el casal preveu que es puguin aplicar càstigs quan sigui necessari. En aquest cas es decideix que sigui el director del casal qui els imposi i qui determini la necessitat d'expulsar el nen per uns dies o definitivament.¹⁹ L'expulsió és, doncs, un element present en la manera de fer dels casals d'aquest període. La mateixa premsa local es fa ressò d'aquesta necessitat quan manifesta parlant dels «Casales de Verano» que «...el niño que por sus especiales circunstancias de temperamento, carácter o educación, no quiera o no pueda ceñirse al Reglamento interior del “Casal” se le avisará oportunamente y con la requerida solemnidad dos veces, después de la cuales será expulsado, dándose aviso por escrito a sus padres».²⁰ De la mateixa manera també es preveu que hi hagi premis al bon comportament i a l'assistència, tot per ajudar a formar els nens dins d'uns patrons de conducta i moralitat. Per això cada dia al matí es formen files i els nois es posen un darrere l'altre amb la mà a l'espatlla del de davant. Quan es fa el senyal, cada fila, corresponent a una secció, marxa a la seva classe, en silenci i les mans al darrere. A l'arribada, cada noi es queda dret en el seu lloc esperant per resar una oració.

En la represa del 1948 l'obra neix amb més empena i el Casal d'Estiu de Girona acull ja en un primer moment 150 nens de totes les classes socials segons *Vida Católica*.²¹ Malgrat aquesta afirmació, sembla que no tots els nens hi tenen cabuda:

El golfo callejero no ha acudido al Casal, o caso de haberse matriculado no le ha sentado bien su ambiente alegremente disciplinado. El Casal de Gerona no se ha convertido en ningún momento en reformatorio, y sí, es institución al servicio de todas las familias de nuestra vieja ciudad.²²

18. BACH, mossèn P., *op. cit.*, 1955.

19. BACH, mossèn P., *op. cit.*, 1955.

20. «Notas que hace públicas el Casal de Verano», *Los Sitios de Gerona*, 26 de juliol de 1949, p. 2.

21. «Resurrección del “Casal de Verano” en Gerona», *Vida Católica*, any VIII, 2a. època, núm. 106, 15 d'agost de 1948, p. 4.

22. «El Casal de Verano ha sido en Gerona una realidad espléndida», *Vida Católica*, any IX, 2a. època, núm. 117, 15 de juliol de 1949, p. 2.

Altres escrits, també en la premsa de la ciutat, insisteixen en la mateixa línia, deixant clar que el casal no és una guarderia per als nens indisciplinats o nens de carrer, els pares dels quals no es cuiden d'ells. El casal d'aquests anys va adreçat, doncs, a famílies preocupades per una educació moral dels infants. Es volen només «niños bien educados, afanosos de trabajo y superación, a la vez que tengan gusto en presentarse de manera decorosa».²³ Es tracta, doncs, d'una obra que en aquests anys acull nens d'una classe mitjana, benestant i no qualsevol infant.

El Casal de Verano está dedicado a todas las familias de la ciudad que sean cuidadosas de sus hijos; no a la guarda de muchachos callejeros. Por ello exige correcta presentación y limpieza esmerada; disciplina y observancia del orden establecido por la Dirección del Casal y asiduidad en la asistencia, mientras el niño no se desplace de la ciudad.²⁴

Per això es deixa clar que, malgrat que el casal resta obert a totes les famílies, els nens que no compleixin un mínim de netedat i cura en el vestir, no seran admesos.

No admitiremos niños sucios en sus personas o en sus trajes.

No admitiremos niños despeinados.

No admitiremos niños que no cuiden decorosamente su calzado.

Mucho menos admitirá el Casal a niños mal hablados, incorrectos, irrespetuosos. Aspira ser el Casal una casa de concordia, de cariño, de armonía, de niños limpios, sonrientes, alegres, prometedores de hombría fecunda.²⁵

Així doncs, malgrat el ressò que es fa de l'obertura a totes les classes socials, el casal d'aquesta època s'adreça preferentment a un determinat perfil de famílies. Els infants més desatesos possiblement resten al marge d'aquesta obra. D'altra banda, a finals dels anys quaranta, es demana una quota simbòlica als assistents als casals, la qual s'ha d'abonar en els deu primers dies de cada mes. El preu estipulat és de 3 pessetes per aquells nens, els pares dels quals formen part de l'Associació de Pares de Família d'Acció Catòlica i, de 6 pessetes per aquells infants que no hi tenen els pares inscrits —aquesta quota s'anirà incrementant amb el pas del anys—, de manera que queda clar que els destinataris preferents són aquelles famílies creients que volen per als seus fills una educació cristiana.

Durant tot aquest període sembla que els casals són exclusivament una obra per als nens. Hi ha solament un indici que ens fa pensar que pot haver-hi hagut

23. «El Casal de Verano abre sus puertas», *Los Sitios de Gerona*, 20 de juliol de 1952, p. 3.

24. «Próxima apertura del "Casal de Verano"», *Los Sitios de Gerona*, 13 de juliol de 1950, p. 2.

25. «Notas que hace públicas el Casal de Verano», *Los Sitios de Gerona*, 26 de juliol de 1949, p. 2.

un intent d'implantar casals femenins l'any 1951 «llenando así un vacío que se notaba en la ciudad y que el público esperaba se solucionara cuanto antes».²⁶ Malgrat això, l'autèntica implantació dels casals per a nenes no té lloc fins al 1964.

Amb la constitució de la Federació Diocesana de Casals d'Estiu (FDC) l'any 1959, la relació entre els casals augmenta. Es realitzen trobades, aplecs i reunions de coordinació i intercanvi d'experiències. Neixen d'aquesta manera casals d'estiu en diferents indrets del bisbat de Girona sota la direcció de seminaristes. Se'n troben a la majoria de pobles del bisbat:²⁷ des de Canet de Mar a Figueres, des d'Olot a Sant Feliu de Guíxols, d'Arbúcies a Castelló d'Empúries; fins a un total de 33.

La mateixa FDC aquest mateix any 1959 escriu una altra obra sobre el mètode dels casals, promoguda per mossèn Josep Costa i Pau i mossèn Albert Vidal com a assessor pedagògic, tot justificant la seva publicació a partir de «la necessitat d'unir els esforços dels casalistes i de tot el bisbat i de fer-los més eficaços». La publicació és realitzada per diferents seminaristes sota el nom de la Federació Diocesana de Casals (FDC) amb el títol *Casals d'Estiu. Mètode: mística, organització i tècniques*. Amb aquesta aportació els casals d'estiu adquireixen una proposta pedagògica i una organització que els dona estabilitat i continuïtat, ara ja a partir de la FDC.

Malgrat el fort arrelament que els casals d'estiu tenen en aquests anys arreu del bisbat,²⁸ a la ciutat de Girona decauen i a mitjans dels anys cinquanta els casals d'estiu que portaven els seminaristes deixen de fer-se.²⁹ Al mateix moment, però, a Girona hi ha dues altres iniciatives molt properes als casals d'estiu: El Grupo Estival del Aspirantado de La Salle (GREST) i els casals de l'Asociación Amigos de los Niños.

26. Segons un document de l'Arxiu Històric de Girona l'any 1951 té lloc el primer casal d'estiu per a nenes i es realitza en el Grup Escolar José Antonio. Vegeu AHG, Fons de l'Administració Local. Diputació Educació i Cultura, lligall 2786.

27. GERUNDIO, «"Casals d'Estiu". Los atractivos de un veraneo sin salir de casa», *Vida Católica*, any XIX, núm. 228, agost-setembre de 1960, p. 4.

28. L'any 1950 ja hi ha un Aplec Diocesà de Casals d'Estiu al Santuari del Collell al qual van 4 autocars amb nens de Girona, a més d'altres procedents de Banyoles, Olot, Cassà de la Selva i Santa Coloma de Farners, entre altres. Vegeu «Aplec diocesano de "Casals d'Estiu"», *Los Sitios de Gerona*, 12 d'agost del 1950, p. 2.

29. No hem pogut saber la data en què deixa de funcionar el Casal d'Estiu de Girona en aquesta etapa. Hi ha indicis que fan pensar que és entre l'any 1956 i 1957, ja que tenim notícia del funcionament i l'horari del Casal d'Estiu de Girona que es feia l'estiu del 1955. D'altra banda, el 1957 és quan els casals de l'Asociación Amigos de los Niños s'escampen per Girona i per tant, possiblement el Casal d'Estiu dels seminaristes ja no funciona.

EL GRESE - GRUP ESTIVAL DE L'ASPIRANTAT

En aquest mateix període de primer franquisme, a la ciutat de Girona hi ha una iniciativa propera als casals d'estius portats per seminaristes i que, en aquest cas, neix vinculada a l'Aspirantat d'Acció Catòlica de La Salle de Girona (nois de 10 a 14 anys). Els moviments d'Acció Catòlica es revitalitzen de seguida una vegada acabada la guerra. De fet, en moltes poblacions, són els únics moviments i agrupacions permeses més enllà de les estructures d'enquadrament al règim franquista.

Pel que fa als nens de l'aspirantat se'ls recorda la seva conducta moral i actuació pietosa, també durant l'estiu en els mesos de vacances:

Hacer vacaciones no quiere decir cruzarse de brazos y no hacer absolutamente nada, mucho menos vagar por las calles como un perro pordiosero.

Orden en todo. Un joven sin orden ni método pierde sus fuerzas espirituales y culturales vanamente. Echa sus tesoros al muladar.

¡Aspirante! Tú aprovecharás tus vacaciones disfrutando sanamente.

Practicarás el deporte y el excursionismo, con moderación y convenientemente.

Nunca saldrás de tu casa sin el debido permiso de tus padres, e indicarás a dónde vas y con quién te acompañas.

Cultivarás tu inteligencia con un repaso de las asignaturas del curso, principalmente de aquellas que en los exámenes has acusado más flojedad y en aquellas que sientes menos simpatía. No pierdas el tiempo con novelas sosas de policías, gánsters y... qué sé yo. Y mucho menos te tomarás la libertad de leer libros sin antes haberte asesorado por tus padres o el Rdo. Consiliario de la ortodoxia del autor.

En la piedad, aprovecharás tus vacaciones para hacerte un corazón grande, amable y generoso para con Dios y el prójimo.

Misa, Comunió, Visita al S.S. diaria.³⁰

És així com davant el perill que poden suposar les vacances d'estiu pel fet de significar un possible parèntesi en la vida de l'aspirant, que el centre de La Salle de Girona crea l'any 1953 el GRESE (Grup Estival). A través d'aquesta iniciativa s'intenta compensar la manca d'activitat pròpia de l'estiu a través de diferents jocs, trobades i campaments. Els promotors seran el Germà Guillermo i com a Delegat General de l'Aspirantat de La Salle, Miquel Soler Dalmau. D'altres Germans de La Salle, així com seglars que intervenen en alguns dels campaments del GRESE, són el germà Conrat, el germà Tomàs, Joan Paredes II —Nito—, Màrius Soler Pinadell, Albert Teixidó Masó, Josep Sureda, mossèn Josep Iglésias, mossèn Àngel Caldes, mossèn Emili Montal i mossèn Prat, entre altres.

30. «Vacaciones», *Aspirantado*, juliol, 1946, p. 6.

El GREST esdevé un «Aspirantat d'estiu» que s'introdueix a Girona a partir del coneixement que els responsables de l'Aspirantat de La Salle tenen de la seva aplicació a Barcelona. Justament l'any 1952 aquests Germans de la Doctrina Cristiana de Girona envien a Mataró dos aspirants a fer uns curssets de dirigents, organitzats per la Delegació de Barcelona.³¹ D'aquesta manera el 12 de juliol del 1953 té lloc l'inici de les activitats del GREST La Salle amb una sortida a Santa Afra.

El GREST s'entén com l'adaptació del treball de l'Aspirantat a la situació dels dos mesos de vacances d'estiu. És definit com «el estilo de vida de los Aspirantes en vacaciones». El fi principal que es busca queda explicat en el seu lema «guerra a l'oci». Es parteix del supòsit que els aspirants són víctimes de la inactivitat pròpia de l'estiu, la qual cosa provoca en ells una manca de pietat i la pèrdua dels costums adquirits durant el curs. Sembla que la calor, la despreocupació moderna en el vestir, les platges... fan de les vacances un vertader perill al qual cal posar remei.

Aquesta prevenció de la persona i preservació de les ànimes es vol aconseguir a través de la formació integral dels aspirants que es proclama quan s'afirma que «lograremos el fruto anhelado: Que las vacaciones fuente de peligros y tentaciones, se conviertan, con la gracia del Señor, por medio del Grest en el semillero fecundísimo de una formación integral».³²

Amb el propòsit de donar un aire estiuenc a l'Aspirantat, els diferents grups de treball i les comissions es reestructuren i prenen noves formes de treball: la Comissió Executiva passa a dir-se Taula Rodona, els Cercles d'Estudis es diuen «Tertulias veraniegas», les Reunions Generals es diuen Consells del GREST, etc. Els Aspirants s'organitzen en patrulles de 7 o 8 nens. Cada patrulla funciona per separat amb un guió, un lema, un nom, un color i un patró. La Llei del GREST o el Codi d'Honor diu:

1. Declaro guerra al Ocio.
2. Seré puro a toda costa.
3. Jesús será mi mejor Amigo.
4. Invocaré a María a menudo en la lucha.
5. Conquistaré a mis compañeros con la alegría.

El lema queda resumit en els quatre conceptes: pur, lleial, generós i alegre. I com a estratègia metodològica es té molt clar que tot ha de «revestirse de tonos

31. El recull dels temes tractats en aquests curssets es troben en l'opuscle: *El GREST. Orientaciones para Delegados e Instructores de Aspirantes*, Colección de Aspirantes, núm. 2, Barcelona, 1952.

32. EL GREST. *Orientaciones para Delegados e Instructores de Aspirantes*, Colección Aspirantes, núm. 2, Barcelona, 1952, p. 11.

agradables y atractivos. Desde las paredes del local hasta el último detalle de la vida colectiva, debe “entrar por los ojos”...».

Els Aspirants que formen part del GREST són nens de 10 a 14 anys, la majoria seguidors de l'Aspirantat durant l'hivern. S'organitzen a partir de patrulles. Quan neix l'any 1953, hi ha quatre patrulles amb un total d'uns 30 Aspirants:³³ Canigó, Pirineu, Els Àligues i Els Isards. Cada una amb vuit Aspirants i un banderí que els identifica. Els nens van equipats amb una gorra verda amb l'escut del GREST i un braçal blanc i verd amb l'anagrama *Crist*.

Pel que fa a les activitats, podem diferenciar entre aquelles que tenien un objectiu més pietós i les que tenien un caire més lúdic i formatiu. En relació amb les primeres, es realitzen confessions setmanals, assistència a missa els dissabtes i els primers divendres de mes, visites diàries al Santíssim i, rotatòriament, la patrulla a la qual toca servei, ajuda cada dia a missa. Pel que fa a activitats lúdiques i formatives es fan diaris murals, treballs manuals, jocs, passeigs, excursions i, sobretot, el campament. Sempre, però, la intensa activitat recreativa va unida a la idea de pietat, fonamental en l'Aspirantat d'aquest temps. A través de totes les activitats es porta un sistema de puntuació entre les patrulles, a les quals s'assignen diferents responsabilitats. El funcionament general es veu fonamentat en la rivalitat entre aquestes patrulles, de manera que cada setmana es puntua la dedicació i la patrulla que guanya pot penjar un «corbatí» més en el seu banderí. Aquest fet serveix d'estímul per veure quina patrulla hi té més corbatins a final de curs.

Per assolir la finalitat que el GREST es proposa, es parteix d'adequar l'activitat i el ritme diari a les diferents hores del dia. Es divideix la jornada dels Aspirants en tres parts: «alba», «meridiano» i «crepúsculo». Solament l'última és en gran grup, les restants es fan en petits grups i en equips. D'aquesta manera, la base del GREST recau en el sistema de patrulles d'uns set nens, amb un cap escollit entre ells. El funcionament del GREST un dia qualsevol és el següent: al matí, assistència a missa per grups, amb caràcter voluntari. Llavors es reuneixen a casa d'un dels nois del grup, per tal de realitzar els seus treballs (diari del GREST, periòdics murals, etc.). A la tarda, al pati de La Salle es fan les pràctiques col·lectives: excursions, jocs, etc. Els diumenges es fan excursions col·lectives, i per a la clausura es fa una acampada com a activitat més esperada. Des del 1953 al 1955 s'acampa al Santuari de la Salut, a Sant Feliu de Pallerols, en el «Pla dels Alemanys». El campament dura pocs dies, uns quatre. Del 1956 al 1958 el lloc escollit per plantar les tendes és el Santuari dels Arcs de Santa Pau, on s'alterna la vida en tendes i els àpats en la Casa dels Arcs. L'any 1958 a més de quatre patrulles d'uns 7 o 8 nens de l'Aspirantat de La Salle hi

33. «El Aspirantado en traje de verano. El GREST planta sus banderines en el Centro La Salle, Vida Católica», any XIII, 2a. època, núm. 166, octubre del 1953, p. 12. Vegeu també revista *RESURGIR*, circular del Centro La Salle de los Jóvenes de Acción Católica, núm. 40, Girona, octubre del 1953.

van també 4 o 5 nens de l'Aspirantat de la parròquia de Santa Eugènia, aprofitant la vinculació de Joan Julià amb el Consell Diocesà.³⁴ En total uns 36-37 Aspirants. Finalment, el 1959, darrer any de GREST, es fa una colònia a Monistrol de Montserrat del 3 al 10 d'agost.

ELS CASALS DE L'ASSOCIACIÓ AMIGOS DE LOS NIÑOS

Un cop acabada la guerra, les possibilitats de promoure iniciatives per part de la societat civil són pràcticament inexistentes. El control que el règim dictatorial estableix sobre la població impossibilita la llibertat de lliure associació. Les iniciatives de les administracions municipals o les de determinades escoles són prohibides i tot passa a ser controlat pel nou govern franquista. En aquest panorama, les iniciatives de la societat civil han de ser forçosament escasses. És en aquest context que cal situar l'associació Amigos de los Niños, estretament lligada a l'Església, tal com veurem.

L'Associació Amigos de los Niños es constitueix com a tal —es registra com a associació i s'aproven els estatuts de l'entitat— l'any 1957, encara que en tenim notícia molts anys abans. Amb data del 4 de març del 1950 es troba una primera notícia d'Amigos de los Niños.³⁵ No es tracta encara d'una associació sinó que en aquest temps figura com una agrupació o secció dins de la Junta de Protecció de Menores. En aquesta primera etapa Amigos de los Niños es dedica a fer sessions de cinema infantil per a tots els nens i nenes de Girona que assisteixen als catecismes de la ciutat i dels suburbis amb el propòsit de promoure-hi l'assistència i procurar un esbarjo «sa» per als infants. Les sessions de cinema infantil tenen lloc en el convent de les religioses Adoratrius, encara que ben aviat el cinema s'ubica en els locals del Centre Cultural. Aquest primer antecedent del que serà l'associació neix molt vinculat a l'Església i el canonge Xavier Cochs n'és l'ànima. Cal recordar que en aquests anys el jesuïtes deixen Girona i els dominics que arriben no porten la mateixa dinàmica. El Dr. Xavier Cochs veu la possibilitat d'oferir quelcom als nens i nenes aprofitant els dos locals que han quedat buits amb la marxa dels jesuïtes: el Centre Cultural amb un teatre-cinema —al costat de l'institut de segon ensenyament— i el Patronat de la Joventut —al costat del carrer del Carme. És així com neix aquesta iniciativa que, d'altra banda, és ben vista per l'Ajuntament gironí el qual li donarà suport i arribarà a prendre-hi un paper important.

34. Hi ha documents en el Fons del Servei de Colònies de Vacances que assenyalen que aquesta colònia va tenir lloc el 1959 i que varen fer-se dos torns. Creiem que això no va ser així. No hem trobat cap fet que ho demostrï i, en canvi, segons Miquel Soler —Delegat General en aquest temps de l'Aspirantat de La Salle— els fets varen anar tal com assenyalarem.

35. «La obra "Amigos de los Niños"», *Los Sitios de Gerona*, 4 de març de 1950, p. 3.

L'any 1954 ja s'inaugura un centre filial a Santa Eugènia i l'octubre del 1955 l'obra creix més i s'obren dos nous centres: un a Vista Alegre (barri del Carme) i l'altre a Río (St. Ponç), per als nens d'aquest suburbi i de Montjuïc.³⁶

El 31 del març del 1957 el Ministerio de Gobernación comunica al governador civil de Girona l'acceptació de la constitució de l'Associació Amigos de los Niños de Girona. Malgrat això, consta que s'aproven els estatuts de l'entitat amb data del 18 de juny del 1957. D'aquesta manera es constitueix oficialment l'associació que té la seva seu social en el mateix domicili del Dr. Cochs, just davant del Pont de Pedra, en la «Subida Puente de Isabel II», núm. 3, 1r.

Des del moment de la seva constitució l'associació dona a conèixer les seves activitats a partir de la revista social que edita mensualment amb el mateix nom, *Amigos de los Niños*.³⁷

D'entre el conjunt d'obres que promou aquesta associació hi ha també Casals d'Estiu, entesos segons la mateixa associació, com una «casa solariega [...] lugar o casa de esparcimiento, distracción, alivio, en donde los niños hallan el ambiente propicio a sus deseos y anhelos, guiados y dirigidos por personal capacitado». El naixement d'aquests casals a Girona arriba l'any 1957, justament després de constituir-se oficialment l'associació; la seva màxima implantació es dona dos anys després, el 1959; el governador civil de Girona reconeix que l'actuació de les noies en aquests centres pot servir de Servei Social. A partir del 1960 hi ha una forta davallada, pel fet que l'associació deixa de rebre l'ajuda de la Junta de Protección de Menores» —que és qui proporcionava gratuïtament material escolar i el berenar que es donava cada dia—, i la de Cáritas per mediació del Ministeri d'Educació Nacional. Això significa que l'entitat pràcticament ha d'afrontar l'oferta amb els seus únics recursos. Per això redueix l'activitat i es deixa de repartir berenar. Es té notícia que durant els anys que aquesta activitat va funcionar es rebia sempre una dotació de 4.500 pessetes de la Comisión de Educación, Deportes y Turismo de l'Ajuntament de Girona. Igualment, a aquests ingressos cal afegir-hi la quota que tots els socis paguen, estipulada en 40 pessetes anuals i els ingressos dels casals quan els nois paguen matrícula. A més, se sap que hi ha importants ajudes del bisbe, les Congregacions Marianes, el Girona F.C. i el GEIEG, entre altres particulars.

36. «Amigos de los Niños intensifica su labor», *Los Sitios de Gerona*, 3 de desembre de 1954, p. 3. Segons una notícia del diari *Los Sitios de Gerona* del 17 de febrer de 1955, p. 17, hi havia dos documentals cinematogràfics sobre aquesta obra. Un enregistrar en la ciutat de Girona i l'altre en el col·legi de les religioses del Bon Pastor, a Palau Sacosta.

37. A través dels arxius i biblioteques existents a Girona hem detectat que de la revista *Amigos de los Niños* manquen els números de l'1-13, 15, 16, 21, i a partir del 60. Sembla que, malauradament, no es conserva cap col·lecció completa. Els números 4, 8 i 67 els hem localitzat en el domicili de l'antic membre de l'associació Francesc Alberch, mentre que els restants solament es troben a la Biblioteca Pública de Girona Carles Rahola.

L'obra es manté, que en tinguem coneixement, fins al 1963. A partir d'aquestes dates tenen lloc les colònies de vacances promogudes des de Càritas i la represa dels casals d'estiu per part dels seminaristes de l'Aspirantat.³⁸

L'objecte de l'associació queda precisat en els mateixos estatuts quan es diu que es vol «proporcionar, por cuantos medios sean factibles, educación religiosa, cultural, física y recreativa a todos los niños y niñas de esta Ciudad, especialmente a los no agrupados en colegios y demás centros docentes». A aquesta finalitat responen els casals d'estiu que l'associació estableix, també pensant en la pau i tranquil·litat que proporciona als pares el fet de saber que els seus fills estan en lloc «segur» durant les vacances.

L'èxit dels primers casals que aquesta associació promou el 1957 fa que se n'obrin de nous, sobretot l'any 1959 davant «la necesidad de atender a tantos niños reunidos en los nuevos Grupos de Viviendas, Hermanos Sábat, de San Gregorio y Vilarroja, sin medios, por ahora, de formación y recreo». És per això que Amigos de los Niños acorda «hacer llevar a ellos el “bien” que representa el funcionamiento de un “Casal de Verano”». ³⁹ Es justifica la necessitat d'intervenir en el temps lliure dels infants com a recurs per combatre els perills que l'oci suposa per a tot infant desvagat. S'arriba a dir que aquest espai de temps, si no és convenientment dirigit, pot augmentar la gravetat de certes malalties mentals:

[...] la ociosidad en los niños es un acicate, una brújula que los orienta principalmente a realizar travesuras, aumentando éstas, en intensidad y maldad proporcionalmente a la edad de los protagonistas.

Leemos en la prensa, y por suerte en el extranjero, la existencia en ciertas capitales, de bandas de mozalbetes que no son más que una plaga para aquella sociedad que los ha visto nacer; es como una epidemia que se propaga entre los niños y jóvenes que pululan por las calles, cuyas travesuras en sus distintos grados de potencia que aquéllos realizan, se las viene llamando y conociendo con el nombre de *gamberrismo*.

Muchas enfermedades de carácter mental que contados niños padecen y que son desconocidas por sus padres, al disfrutar aquéllos de completa libertad de acción, resulta que dicha libertad es un estimulante para que las referidas enfermedades que se hallan en periodo de origen o inicial, se desarrollen y conviertan a esos niños en unos esquizofrénicos, psicópatas, etc., y que siendo un

38. Caldria afegir a aquesta situació el fet que el Dr. Cochs deixa l'obra i tot el que portava entre mans, com a mostra de disconformitat per un càrrec que esperava poder ocupar i que el bisbe de Girona atorga a una altra persona. Informació facilitada per Francesc Alberch en l'entrevista mantinguda el 3 de juny del 1994.

39. «¿Casales de Verano? ¡Sí! Corregidos y aumentados», *Amigos de los Niños*, núm. 23, juliol del 1959.

peligro para la sociedad se les deba recluir en sanatorios o reformatorios de delincuencia infantil.⁴⁰

El casal d'estiu d'aquesta associació té una forta càrrega catequètica. La presència dels seminaristes i les seves sessions de catequesi són importants. Cal veure la lletra de l'himne del casal que es canta a finals dels anys 50:

Vamos, niños de Gerona,
a las aulas del Casal,
que a la infancia perfecciona
con su trato cordial.

Cual Jesús dio sus cariños
a los chicos de Judá,
así Amigos de los Niños
al muchacho acogerá.⁴¹

Aquests casals acullen els infants unes 6 hores al dia durant l'estiu (dues hores al matí i prop de quatre a la tarda). L'horari de l'any 1959 és el següent:

Matí

10.00 h- Entrada al Casal i jocs.
10.30 h- Llista, catecisme o explicació formativa.
11.00 h- Esbarjo.
11.30 h- Gimnàstica i cant.
11.45 h- Formació i repartiment d'assistències.
12.00 h- Sortida.

Tarda

4.00 h- Entrada i jocs.
4.30 h- Deures de vacances.
5.30 h- Oració.
5.45 h- Berenar.
6.00 h- Jocs o excursió. Vetllades recreatives.
7.30 h- Formació i repartiment d'assistències.
7.45 h- Sortida.

40. SÁNCHEZ BARÓ, A., «Realidad de los Casales de Verano», *Amigos de los Niños*, núm. 36, octubre del 1959, p. 1-2.

41. Lletra del mossèn Jaume Marquès i música de Josep Baró Güell, extret de la revista *Amigos de los Niños*, núm. 14, setembre del 1958.

Segons consta en un dels números de la revista,⁴² el casal de Germans Sàbat l'any 1959 obre les portes a les quatre de la tarda i els fan resar l'avemaria (Patrona dels Casals). Després se'ls explica alguna *moraleja* i tot seguit se'ls demana que facin una redacció sobre «El pa». Els més grans del casal marxen al bosc a fer aquest treball. A les sis de la tarda ve el mossèn a explicar-los la làmina del catecisme, que en aquest cas, tracta del setè manament. Aquest seria, doncs, l'exemple d'una tarda normal combinant les activitats lúdiques, amb les escolars i les catequètiques. L'esbarjo és considerat necessari i fonamental per millorar l'efectivitat de l'estudi. La mateixa associació declara que té com a objectiu primordial l'esbarjo dels nens i nenes, i que igual que Sant Joan Bosco «s'ha d'educar recreant i recrear educant». Dins les activitats d'esbarjo es fan jocs de cucanya, guinyol, passeigs, etc. Hi ha, però, un clar domini d'activitats «escolars», i s'entén el joc solament com a complement del treball escolar. Altres activitats tradicionals són les concentracions de casals⁴³ i la festa de cloenda amb una xocolatada.

El funcionament en el casal és per grups. Cada grup ha de cuidar-se rotativament de diferents tasques de manteniment i ordre i del repartiment del berenar (el pa, la xocolata i la llet). Per fer-se una idea de la percepció que els nens i nenes tenen d'aquests casals d'estiu pot servir l'explicació que fa M. Lluïsa Garrido, d'11 anys, que assisteix al casal de Vila-roja l'any 1959:

Pues un casal de verano es una casa donde recogen a los niños, pues en el verano hay muchos peligros con el río, con los vehículos, etc.

En los casales de verano aprendemos muchas cosas, nos enseñan cánticos patrióticos, religión, aritmética, geografía, etc.

En los casales nos dan de merendar pan con chocolate y leche. En estos casales nos divertimos mucho jugando a cuerda o a pelota, etc. También los viernes nos vienen a hacernos guñol.⁴⁴

Els estatuts de l'entitat són presentats per: Albert de Quintana, Pere Ordís, Xavier Alberch, Joan Botanch, Joan de Puig, Francesc Masdevall, Santi Casadell, Antoni Xucla, Josep Bordas, Francesc Garcia i Pau Garcia. Aquestes mateixes persones són les que ocupen els diferents càrrecs de l'associació, juntament amb altres persones de Girona, properes a plantejaments conservadors. Alguns d'aquests també ocupen càrrecs públics a l'Ajuntament i la Diputació. En els primers anys la Junta de l'Associació té a l'Albert Quintana Vergés com a president fundador, a

42. «Casal Hermanos Sàbat», *Amigos de los Niños*, núm. 24, agost del 1959.

43. El 29 d'agost del 1957 té lloc la primera a la plaça de St. Francesc —plaça del Gra— a la qual hi ha nens del Casal del Patronat i del casal de St. Ponç.

44. «Casal de Vilarroja. Redacción. Un casal de Verano», *Amigos de los Niños*, núm. 24, agost del 1959.

Joan Botanch Dausá com a secretari i a Francesc Masdevall Jubert com a tresorer, entre altres. El març de 1960 hi ha una renovació de la Junta.⁴⁵ Quan el 1957 es constitueix, Amigos de los Niños té 203 socis. La xifra augmenta fins al 1963 amb 1.278 socis.

Pel que fa als responsables dels casals, el promotor principal és el Dr. Xavier Cochs. Li cal, però, cercar ajuda per estar al davant dels nens i en primer lloc s'adreça als seminaristes. La resposta és insuficient i se sol·licita col·laboració als instructors del FJ i, sobretot, als mateixos mestres de les diferents escoles de la ciutat. D'aquesta manera, els primers casals que l'associació arriba a obrir el 1957 —el casal del Patronat i el de St. Ponç— tenen com a director el mestre Josep Bordas i com a assessor eclesiàstic el mateix Dr. Cochs. A més d'aquests dos responsables, el personal que es fa càrrec dels dos casals són mestres i catequistes.⁴⁶

L'any 1960 l'associació deixa de rebre bona part de l'ajut que proporcionava la Junta de Protección de Menores i Cáritas. Això fa que es replantegi bona part de la seva actuació i que els mateixos responsables de l'associació promoguin la contractació de professionals des de l'Ajuntament. D'aquesta manera, el 8 de juliol del 1960 s'obre un concurs per contractar personal especialitzat per als casals d'estiu. Es comenta explícitament que se cerquen «profesionales experimentados» amb la intenció d'«evitar la interinidad que suponía en otros años la actuación puramente “amateur” de grupos de instructores de buena voluntad». Podem veure com també a través de les circulars d'inspecció d'ensenyança primària de Girona se sol·liciten mestres que vulguin fer-se'n càrrec.⁴⁷ L'oferta pública que es fa és tal com segueix:

- A) 3 maestros de 1.ª enseñanza para actuar como directores-organizadores de cada uno de sus tres Casales de Verano. Gratificación: 2.000 ptas. Verano.
- B) 3 maestras de 1.ª enseñanza para actuar como profesoras de niñas en los Casales. Gratificación: 1.800 ptas. Verano.
- C) Un profesor para cada una de las siguientes actividades especiales:
 Dibujo.
 Música y canto.
 Natación y Educación Física.
 Gratificación: 1.500 ptas. Verano.

45. La nova junta queda constituïda per: Albert Casellas Condom, president; Joaquim Cànovas Delclòs, vicesecretari; Joaquím Escatllar Batlle, comptable; Josep Antoni Pastor Cañada, vocal; Manel González Mas, vocal. A aquesta Junta la segueix l'aprovada el 20 de març del 1963 amb els següents càrrecs de direcció: Abelardo Mor Mur (metge), vicepresident; Pere Frigola Roquet (advocat), secretari; Pere Pagès Soler (pèrit mercantil), tresorer; Manel Xifra Boada, vocal; Josep M. Ministrall Masià, vocal i Josep C. Garay Torrents, vocal.

46. «Actividades de los “Casales de Verano” año 1957», *Amigos de los Niños*, núm. 4, setembre del 1957.

47. *Circular de Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona*, núm. 143, juny del 1958, p. 11.

D) Una profesora de Natación y Educación Física. Gratificación: 1.500 ptas. Verano.

E) Tres plazas de Haya para las tres guarderías anejas a los Casales. Gratificación: 1.400 ptas. Verano.

Els casals d'estiu del 1960 tenen contractats sis mestres i tres «ayes» repartits en tres casals: Escola Lorenzana, Santa Eugènia de Ter i Grup Germans Sàbat. L'any 1961, segons relata la revista *Amigos de los Niños*, els responsables dels casals que funcionen a Girona, que acullen uns 300 infants, són 3 sacerdots, 2 mestres nacionals, 8 seminaristes i 2 educadores de la Secció Femenina de la Falange.

A través de les dades extretes de la revista de l'associació, es pot consultar la Taula 1 amb la implantació que aquests casals van tenir.

TAULA 1. *Implantació dels casals d'Amigos de los Niños*

Any	Noms dels casals	Nens	Nenes	Total
1957	• Patronat Congreg. Marianes (C/Pascual i Prats)	102	37	139
	• Sant Ponç de la Barca (Riu-Ter)	56	73	129
	TOTAL	158	110	268
1958	• Patronat CC.MM.	185	107	292
	• Sant Ponç de la Barca	80	82	162
	• Santa Eugènia de Ter (Escoles Nacionals)	112	85	197
	TOTAL	377	274	651
1959	• Patronat CC.MM.			
	• Sant Ponç de la Barca			
	• Santa Eugènia de Ter			
	• Vila-roja			
	• Sant Gregori			
TOTAL			1.156	
1960	• Santa Eugènia de Ter (Escoles Nacionals)			
	• Grup Escolar Ramon Turró (Col·legi Verd)			
	• Germans Sàbat (Edif. Junta Protecció Menors)			
	TOTAL			695
1961				Aprox. 300
1962				?
1963				?

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de la revista *Amigos de los Niños*.

Malgrat que el 1957 funcionen només dos casals, se sap que l'intent va ser d'obrir-ne quatre —un altre a Montjuïc i el quart a Santa Eugènia—. La manca de personal per fer-se'n càrrec permet obrir-ne només dos aquest primer any. Això ens fa pensar que entre els professionals gironins del món educatiu aquesta obra no devia tenir massa bona acollida, possiblement per la seva ideologia i proximitat amb l'Ajuntament i el règim. De fet, la primera meitat dels seixanta es reprenen els casals d'estiu a Girona ciutat, portats per seminaristes i l'Aspirantat, i tenen molt bona acollida.

Els nens i nenes d'aquests casals, en una primera etapa fins al 1960, provenen de les zones més marginals de Girona i dels suburbis.⁴⁸ Hi ha, però, un canvi en la tipologia dels infants quan el 1960 els casals perden bona part de l'ajut que rebien i passen a ser pràcticament responsabilitat de l'associació. Això significa que «probablemente perderán una parte de su carácter de Casales “masa” para pasar a ser más selectivos». En aquest moment es proposa fer pagar als nens que assisteixen al casal. Les matrícules són: nens menors de 7 anys, 15 pessetes; infants majors de 7 anys amb dret a classes de repàs, 25 pessetes i les classes especials de dibuix, cant, gimnàstica i natació, etc., un augment de la quota amb 10 pessetes. En aquests moments l'obra passa a ser més selectiva i deixa de banda un tipus d'infants amb més necessitats.

CONSIDERACIONS FINALS SOBRE ELS CASALS D'ESTIU A GIRONA DURANT EL PRIMER FRANQUISME

Els casals d'estiu són una obra que, ja des dels seus inicis en el seminari de Girona l'any 1917, tenen una clara finalitat catequètica. Aquesta explícita funció adoctrinadora i moralitzadora és la que farà que durant el primer franquisme pugui ser considerada com un obra d'acord amb els principis del nacionalcatolicisme que s'imposa i pugui tenir experiències de represa ja a partir del 1940.

La represa després de la guerra serà lenta i a Girona tindrà diferents iniciatives fins a trobar la continuïtat a partir dels anys seixanta amb el model iniciat pels seminaristes. Aquest model és el que durant els anys cinquanta formula una proposta pedagògica amb l'intent de capitalitzar l'experiència acumulada i establir un mètode propi. La primera obra en aquest sentit és l'aportació que l'any 1955 mossèn Pere Bach i, posteriorment, l'any 1959, l'aportació que mossèn Josep Costa i

48. Pel que fa als participants en el casal de Sta. Eugènia de Ter i de Río-Ter (St. Ponç) de l'any 1958 i els de l'any 1959, es conserven els noms de tots els nens i nenes. Aquests noms poden ser consultats en la revista social de l'associació *Amigos de los Niños*, núm. 14, de l'any 1958 i el núm. 25 de l'any 1959. L'edat dels nens i nenes admesos és, en principi, de 6 a 12 anys. Malgrat tot, si hi ha algun nen més petit, també és acollit sempre que tingui algun familiar inscrit que pugui fer-se'n càrrec.

Pau i mossèn Albert Vidal com a assessor pedagògic fan a través de la Federació Diocesana de Casals. Amb aquest treball a poc a poc s'anirà eixamplant la finalitat dels casals i, sense deixar de considerar-se la seva funció moralitzadora i de preservació dels infants durant les vacances, s'anirà fent explícita també la voluntat de proporcionar un estiu diferent per a tots aquells nens que per les condicions econòmiques de la seva família no poden sortir de vacances. D'aquesta manera es comença a entreveure un propòsit lúdic, d'esbarjo, ben diferent del treball escolar.

Al costat d'aquesta iniciativa hem vist també les propostes de casals promogudes, també durant aquest primer franquisme, a través dels Germans de la Doctrina Cristiana amb el Grupo Estival (el GREST) i l'Associació Amigos de los Niños. Ambdues iniciatives sense massa continuïtat a la ciutat de Girona.